

15. april 2006

»Kunst gør os ikke til bedre mennesker«

Af Søren Kassebeer

Litteraturen skal - som al anden kunst - give plads til det kantede, det afskyelige og det politisk frastødende, fastslår Linn Ullmann, der fortsætter sin udforskning af det menneskelige på godt og ondt i sin nye store roman, »Et velsignet barn«, der udkommer herhjemme på tirsdag.

Både som forfatter og debattør er den 39-årige nordmand kompromisløs. Det har hendes egen kulturminister også fået at mærke. Linn Ullmann går ikke på kunstnerisk kompromis.

»Kunsten er mest solidarisk, når den ikke påtager sig at være hverken pædagogisk, velmenende eller samlende,« fastslår den 39-årige norske forfatter, der på tirsdag får udsendt sin fjerde roman, »Et velsignet barn«, på dansk.

»Kunsten er mest solidarisk med det menneskelige, når den har kanter og provokerer og giver plads for det afskyelige, det vanskelige, det kropslige, det ækle, det skammelige, det politisk frastødende. Først da er den solidarisk, for først da har den skabt et rum, hvor hele spændet af det menneskelige findes.«

Linn Ullmann, der også er en kendt debattør i Norge, debuterede med maner, da hun i 1998 udsendte romanen »Før du sover«. Bogen vakte stor opmærksomhed, og ikke kun fordi dens forfatters verdensberømte forældre er den norske skuespillerinde Liv Ullmann og den svenske filminstruktør Ingmar Bergman. Linn Ullmann fik lige fra begyndelsen ry som usædvanligt stærk og stilsikker forfatter i sin egen ret. Med sine næste to romaner, »Når jeg er hos dig« og »Nåde« befæstede hun denne position, og »Et velsignet barn« har ikke gjort respekten om hendes forfatternavn mindre. I denne, hendes hidtil længste roman, udfolder hun en række store temaer i en ambitiøs komposition, der tidsmæssigt bevæger sig mellem et fortids- og et nutidsplan. Volden - i særlig grad den psykiske og fysiske vold mellem børn - er et centralt tema. Typisk for Linn Ullmann, forfatteren såvel som kommentatoren, bliver der ikke lagt fingre imellem:

»Jeg skriver om den vold, som de voksne vender sig bort fra, som de voksne ikke ser, fordi den er forklædt som leg. Mennesker har kapacitet for stor kærlighed, det tror jeg på. Men de har også stor kapacitet for vold.«

Den store tavshed

Romanens afgørende og skæbnesvangre voldshandling foregår på den (fiktive) svenske ø, Hammarsö, i sommeren 1979. Der bor den berømte læge Isak og hans hustru Rosa hver sommer.

Der kommer Isaks tre døtre på besøg. Der lever de i et hus fyldt med regler, for Rosa er en gammeldags, matriarkalsk type, der har mange ideer om, hvad der er farligt og forbudt, og Isak - den berømte læge - skal have ro til at tænke. Men uden for det regelbundne hus er alt stik modsat.

»Øen uden for huset er som et fortryllet drømmelandskab,« siger Linn Ullmann.

»Uden for huset er børnene overladt til sig selv. Derfor bliver der plads til lovløshed. Efter katastrofen indtræffer den store tavshed, der jo også er en form for vold. Ikke snakke. Ikke tænke tilbage. Bare glemme.«

Linn Ullmann, som vi møder en forårsdag i Oslo, på en af byens fine gamle hotelcafeer har i det daglige børn tæt inde på livet. Hun er gift med forfatteren Niels Fredrik Dahl, der er far til to børn fra et tidligere ægteskab. Hun har også selv et barn fra et tidligere ægteskab, og sammen har hun og hendes mand fået en pige, der i dag er to år gammel. Børns velfærd er af indlysende årsager noget særdeles nærværende for hende.

»Det, som gør mig mest rasende, og som giver mig en følelse af magtesløshed, det er, når børn begår vold mod hinanden,« siger hun.

»Man ved jo fra sine egne børn, hvor let det er at lade disse grænser brydes og forskydes. Det første spørgsmål, jeg stillede mig selv, da jeg gik i gang med romanen, var dette: Hvad kan man klandre et barn for? Kender barnet selv sine grænser? Dette er en klassisk tematik om skyld og soning og skyld og straf-tematik. Hvad ved børn om konsekvenserne af det, de gør, når de gør det? Hvordan lever de videre med det?«

Offeret i »Et velsignet barn« er en dreng. Ragnar hedder han. Han er en outsider. Det er det, der er det afgørende, siger Linn Ullmann. Det afgørende er ikke, på hvilken måde han er outsider.

»Han kunne tilhøre en etnisk minoritet. Han kunne være en fyr, der stammer. Han kunne være noget helt tredje. Mellem børn kan hvad som helst gøre et barn til en outsider. Ragnar er jo både smuk og grim, han er en stærk oprører, han er en rebel, han klæder sig i sort, og han falder uden for de stærke alliancer, som børnene har dannet. Men man kan ikke pege konkret på sociale årsager til, at det går galt.«

At romanen også byder på meget direkte og ubesmykkede skildringer af både de smukke og de farlige sider af purunge kvinders seksualitet, understreger blot dens forfatters kompromisløse trang til - solidarisk - at sige noget om, hvordan menneskelivet virkelig er.

»Når seksualiteten frisættes hos store børn, når den er helt ny, er den enormt stærk,« siger Linn Ullmann.

»Den er til dels uskyldig, men i sin uskyld kan den også gå over i det voldelige. Jeg beskriver unge pigers voldsomme seksualitet, og der har jo også været dem, der ikke har brudt sig om disse meget direkte beskrivelser.«

Kunstnerisk arvegods

Selvbiografiske træk er der også i romanen. I dens nutidsplan har den lysende begavede Isak trukket sig tilbage til sin svenske ø, efter at hans hustru er død, og det får uundgåeligt læseren til at tænke på Linn Ullmanns far, der har slået sig permanent ned på øen Fårö nord for Gotland. At romanens tre søstre ikke alle har samme far og mor giver også mindelser om Linn Ullmanns eget liv:

»Men man skal ikke læse »Et velsignet barn«, som om den var en skjult selvbiografi. For det første er den ikke selvbiografisk. For det andet vil en biografisk læsning af en hvilken som helst roman altid indskrænke oplevelsen,« siger Linn Ullmann. Hun siger også, at selv om der er scener i romanen, der i korte glimt giver mindelser om scener i hendes fars film, så er det ikke kun tænkt som et venligt goddag til en meget nær slægtning:

»Min fars film er en del vores allesammens kunstneriske arv, og denne fælles kunstnerisk arv er jeg altid bevidst om, når jeg skriver. Jeg fører samtaler med bøger, jeg har læst, med film jeg har set, med musik, med dans. »Et velsignet barn« rummer tydelige referencer til Shakespeares sidste skuespil, »Stormen«, idet gamle Isak er min Prospero, mens Ragnar er min Caliban, den ældre vilde. Det med, at der er tre søstre, er typisk shakespearesk. Der er også passager, der er inspireret af Virginia Woolfs fantastiske roman »Til fyret.« Alle disse elementer og mange flere indgår i romanen, men ikke som noget, læseren nødvendigvis skal lægge mærke til.«

Kronikker og rejemadder

Først og sidst handler det for Linn Ullmann om at skabe kunst, der er ærlig og ubesmykket og ikke fejer noget ind under gulvtæppet, og med det in mente er det ikke så sært, at hun for nylig havde en ret så voldsom principiel fejde med Norges meget socialdemokratiske kulturminister, Trond Giske. Det var to meget forskellige kunst- og kultursyn stødt sammen.

»Kulturministeren skrev en kronik i Aftenposten. Den hed »Kulturens rolle i det nye Norge«, og det lød jo ganske lovende, men jeg syntes, at den bar præg af børnehavetænkning. Trond Giske mener åbenbart, at kunsten er til for det gode. Han skrev, at hvis vi ser på mennesker med forskellig kulturel baggrund, så vil vi opdage, at tingene ikke er så skræmmende, men »interessante og spændende«. Den formulering provokerede mig. Den var, efter min mening, udtryk for en mentalitet, der går ud fra, at fravær af konflikt og fravær af forskelle er forudsætningen for, at man skal kunne leve sammen, og - hvilket er nok så slemt - udtryk for, at kunsten på en eller anden måde har en nytteværdi. Det har den ikke. Kunst gør os ikke til bedre mennesker. Måske kan kunsten - som den store norske digter Georg Johannesen sagde - opøve vores evne til følsomhed, og det er jo heller ikke så lidt endda.«

Med dette kunst- og kultursyn som udgangspunkt satte Linn Ullmann sig til tasterne og skrev en ganske skrap modkronik. Dagen efter beskyldte han Linn Ullmann for at være en elitær og privilegeret person, der - i overført betydning - kun spiste rejemadder.

»Det var jo en vældig underlig metafor. Jeg er ikke engang særlig glad for rejemadder,« griner Linn Ullmann og siger, at den kulturelle fejde får hende til at tænke på en af bipersonerne i »Det velsignede barn« nemlig dramatikerens Palle Quist, der hver sommer - i romanens fortidsplan - skriver store dramaer til Hammarös amatørscene. Palle Quist er en kunstner, der som en anden klassisk socialdemokrat bygger en hel lille verden op på sin scene og drømmer om et gnidningsløst samfund,

hvor alle forstår alle. Han minder Linn Ullmann om de velmenende kunstnere og kulturpolitikere, der tror, at velmenende kunst og velmenende politik kan bidrage til at skabe konfliktfrie tilstande, hvor selv sådan noget som Muhammedkrisen, der jo også ramte Norge, stille og roligt vil forsvinde.

»Sådan er virkeligheden ikke,« siger Linn Ullmann.

»Integrationssdebatten handler om identitet, sprog, religion, seksualitet, moral og køn. Den debat er ikke »interessant og spændende«, som kulturministeren siger. Den er næsten altid både konfliktfyldt og skræmmende, og vi må allesammen, også venstrefløjen, finde et andet og mere ærligt sprog, hvor vi kan snakke om disse ting - uden samtidig at risikere at blive beskyldt for at tilhøre den ene eller den anden yderfløj. Vi skal ikke forsøge at ignorere konflikterne, og vi må respektere ytringsfriheden 100 procent. Jeg ville aldrig selv finde på at rejse mig op i en kirke og spytte på Bibelen og bande, det ville være en yderst krænkende og idiotisk ting at gøre. Men jeg insisterer på, at jeg er i min fulde ret til at gøre det, uden dermed at risikere strafforfølgelse eller voldstrusler. Så kan man jo diskutere, om bandeord i kirken, krænkende ord, gestik eller billeder i sig selv er en slags voldshandlinger? Jeg er faktisk ikke helt sikker.«

»Vi skal ikke forsøge at ignorere konflikterne, og vi må respektere ytringsfriheden 100 procent,« siger Linn Ullmann, der insisterer på at sige tingene uden omsvøb. På tirsdag udkommer hendes nye store roman, »Et velsignet barn«, i dansk oversættelse. Foto: Morten Juhl

Fakta

Linn Ullmann blev født i 1966 som datter af skuespillerinden Liv Ullmann og filminstruktøren Ingmar Bergman. Fra 1984-1990 studerede hun engelsk litteratur ved New York University. I 1999 debuterede hun som forfatter med romanen »Før du sover«, der blev efterfulgt af »Når jeg er hos dig«, »Nåde« og »Et velsignet barn«. Linn Ullmanns bøger er udkommet i store dele af Europa og i USA, og i Norge er hun desuden en kendt debattør og kronikør. Først var hun tilknyttet avisen Dagbladet, i dag er det Aftenposten, der nyder godt af hendes pen. Linn Ullmann er gift med forfatteren Niels Fredrik Dahl. Parret bor i Oslo med deres tilsammen fire børn.